

Handbuch des katholischen Kirchenrechts. Hrsg. von Joseph Listl, Hubert Müller, Heribert Schmitz. Regensburg 1983 ss. XLIII + 1211.

Dzieło jest kontynuacją podręcznika *Grundriss des nachkonziliaren Kirchenrechts* (Regensburg 1980), wydane przez tych samych redaktorów i przy współudziale tych samych autorów. Recenzowana książka składa się, tak jak i poprzednia, ze 117 rozpraw, oznaczonych w książce jako paragrafy, opracowanych przez 46 autorów profesorów z krajów języka niemieckiego: z RFN, Austrii i Szwajcarii. Jeden autor jest z Francji — René Metz ze Strasburga i jeden z Hiszpanii — Ignacio Pérez

de Heredia y Valle z Walencji. Poszczególne rozprawy zajmują różną objętość od 2 stron druku, np. § 41, 42 do dwudziestu kilku, np. § 57, 68, 84. Przeciętna wielkość arytmetyczna artykułów to 10 stron, zaś na jednego autora przypada przeciętnie ok. 26 stron. I tu chyba leży tajemnica tak szybkiego napisania i wydania pracy.

Ogólna koncepcja dzieła, jego struktura, jednolitość całości są tworem redaktorów. Natomiast autorzy byli zupełnie niezależni co do treści rozpraw

i oni są odpowiedzialni za ujęcie materiału, treść artykułów, a także za ewentualne pomyłki czy błędy. Na przykład P. Wirth w swoim artykule o sądownictwie twierdzi, że za zezwoleniem konferencji biskupów można mianować na stanowisko sędziów diecezjalnych świeckich mężczyzn *männliche Laien* (s. 965). Jest to błąd, ponieważ kan. 1421 § 2 używa terminu *laici*, a nie *virii laici*, tak jak to było obowiązujące za rządów m. p. *Causas matrimoniales*. Natomiast H. Flatten omawiając proces małżeński pisze, że w skład sądu kolegialnego może wchodzić jeden sędzia świecki, zaś urzędy asesora i audytora mogą pełnić zarówno mężczyźni, jak i kobiety *Männer wie Frauen* (s. 986). Obaj autorzy wskazują na problem piastowania jurysdykcji przez kościelnych sędziów świeckich. Nie ma bowiem wątpliwości, że władza sądownicza (*potestas iudicialis*) jest częścią władzy rządzenia (*potestas regiminis*), co wyraźnie stwierdza kan. 135 § 1: „Potestas regiminis distinguitur in legislativam, executivam et iudicalem”. Z drugiej strony kan. 274 § 1 stanowi, że tylko duchowni mogą piastować urzędy, do sprawowania których potrzebna jest władza święceń lub rządzenia: „Soli clerici obtinere possunt officia ad quorum exercitium requiritur potestas ordinis aut potestas regiminis ecclesiastici”. Zdaniem P. Wirtha musi to rozwiązać nauka (s. 965). Natomiast H. Flatten znacznie szerzej rozważa to zagadnienie. Przede wszystkim stawia pytanie, czy w ogóle kościelna władza rządzenia może być nadana osobom bez święceń, zaznaczając przy tym, że problem ten będzie jeszcze dyskutowany. Wskazuje też na różnicę zdań odnośnie do tego tematu, widoczną już w okresie tworzenia nowego kodeksu. Powołuje się tu na dwa różne stanowiska: W. Aymansa w *Laien als kirchliche Richter?* i M. K. Lüdicke w *Laien als kirchliche Richter*. Flatten zauważa też, że jeszcze w ostatnim schemacie z 1982 r. unikano stwier-

dzenia, że tylko duchowny może posiadać władzę rządzenia, ale papież dokonał zasadniczej zmiany dając temu wyraz w kan. 129 § 1 i 2 oraz w kan. 274 § 1. Nie można jednak wytłumaczyć, dlaczego konsekwentnie nie został zmieniony także kan. 1421 § 2, lecz w całości pozostawiono dyspozycję prawa zezwalającą na mianowanie kościelnych sędziów świeckich. Autor wyraża swą opinię, że między tymi dyspozycjami prawa istnieje rażąca sprzeczność, a ostateczne rozstrzygnięcie może przynieść tylko interpretacja urzędowa. Opowiada się przy tym za przewagą kanonów 129 i 274 § 1 nad kan. 1421 § 2. Gdyby jednak tak było, tzn. że tylko duchowni mogą piastować władzę rządzenia, wówczas jedynym wyjściem byłoby uznanie sędziego świeckiego, członka kolegium sądzącego, tylko za asesora, lecz wtedy kolegium sądzące składałoby się jedynie z dwu sędziów i asesora. Zaraz nasuwa się następane pytanie, co by było, gdyby dwaj sędziowie zajęli stanowisko przeciwne odnośnie do rozstrzygnięcia sporu?

Podręcznik nie zawiera bynajmniej wyłącznie interpretacji kanonów kodeksu. Na początku poświęcono wiele uwagi aktualnym w nauce prawa kanonicznego problemom, np. prawo w misterium Kościoła ze szczególnym uwzględnieniem *communio*. Następnie omawiane są podstawy teologii i filozofii prawa kościelnego (s. 3-32). W zagadnieniach wstępnych uwzględniono również przebieg reformy prawa kościelnego i powstanie aktualnego kodeksu prawa kanonicznego (s. 33-82). Kolejno omawiane są poszczególne księgi kodeksu: normy generalne (s. 83-156), ustrój Kościoła (s. 157-532), posłannictwo Kościoła — nauczanie i uświęcanie (s. 533-858), prawo majątkowe Kościoła (s. 859-922), karne (s. 923-952) i procesowe (s. 953-1020). Wreszcie ostatnia część poświęcona jest stosunkom Kościoła i państwa. Po rozważaniach teoretyczno-naukowych omówiona jest sytuacja Kościoła w RFN, NRD, Austrii, Szwaj-

carii i Francji (s. 1021-1127). Cennym dodatkiem jest wykaz kanonów kodeksu (W. Rees), wykaz osób (L. Block) oraz obszerny indeks rzeczowy (H. Müller, U. Beykirch) i wreszcie wykaz autorów książki. Nie ma odrębnego spisu źródeł i literatury, znajdują się one w przypisach. Przeważa literatura w języku niemieckim, oczywiście najnowsza. Podręcznik zawiera również wiele przepisów prawa partykularnego zarówno kościelnego, jak i państwowego, odnoszących się zwłaszcza do Kościoła w RFN, ale w wielu wypadkach omawia także ustawodawstwo obowiązujące w innych krajach języka niemieckiego. Na przykład odnośnie do świąt informuje, że w diecezjach niemieckich świętuje się 2. dzień Bożego Narodzenia, Wielkanocy i Zielonych Świątek. W niektórych jednak krajach (Land) niemieckich w RFN sprawy świętowania są regulowane lokalnie. W Północnej Nadrenii — Westfalii na niedziele są przeniesione święta: 3 Króli, Piotra i Pawła oraz Niepokalanego Poczęcia. W diecezji Trewir zniesiono święto Niepokalanego Poczęcia, 3 Króli oraz Piotra i Pawła, a w części diecezji także Wniebowzięcia. Po II wojnie światowej, a zwłaszcza po II Soborze Watykańskim, w poszczególnych diecezjach zmniejszono liczbę świąt nakazanych. W NRD świętami uznanymi przez państwo są tylko 1. i 2. dzień Bożego Narodzenia oraz 2. dzień Zielonych Świątek. Natomiast 2. dzień Wielkanocy, Wniebowstąpienie, Boże Ciało i Wszystkich Świętych są w dalszym ciągu świętami kościelnymi (zarządzenie Berlińskiej Konferencji Biskupów z

1968 r.). W Austrii świętami kościelnymi i państwowymi są: Boże Narodzenie, Nowy Rok, 3 Króli, Wniebowstąpienie, Boże Ciało, Niepokalane Poczęcie, Wniebowzięcie i Wszystkich Świętych. Najbardziej zróżnicowane są przepisy w Szwajcarii, gdzie każdy kanton ma osobne ustawodawstwo dotyczące dni świątecznych (por. s. 655-656). Najwięcej przepisów państwowych przytacza podręcznik w dziale ustawodawstwa majątkowego. Zagadnienia te są regulowane zarówno konkordatami zawieranymi także przez poszczególne kraje Republiki Związkowej, jak i ustawodawstwem ogólnoniemieckim oraz poszczególnych krajów.

Według zamierzeń autorów podręcznik ma zaspokoić potrzeby nauki i kształcenia uniwersyteckiego, ma służyć administracji kościelnej i państwowej oraz praktyce duszpasterskiej. Nie można jednak w podręczniku poszukiwać analiz czy rozwiązania problemów, jakie niesie nowe prawo. Na to jest jeszcze za wcześnie. Natomiast to, co było przedmiotem dyskusji, w następstwie nauki Vaticanum II jest w podręczniku uwzględnione, np. przynależność do Kościoła, konsens małżeński. Wielkość książki nie pozwala na szersze rozwinięcie wszystkich tematów. Dopiero szczegółowe badania i analizy monograficzne pozwolą na głębsze zrozumienie nowego ustawodawstwa, a w następstwie tego będzie się można pokusić o pierwsze syntezy.

Ks. Jerzy Grzywacz